

# Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu (Yeşilköy Zirai Araştırma Enstitüsü) (1926-1986)

Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu'nun 1926 yılında kuruluş sürecinde Atatürk Dönemi'nin Ziraat Vekillerinden Mehmet Sabri Toprak'ın büyük katkıları olmuştur. 1931-1935 arası dönemde Tarım Bakanı ve Kütahya Milletvekili Reşat Muhlis Erkmen'nin de Enstitünün gerek fiziki gerekse araştırma kadrosunun gelişiminde büyük desteği görülmüştür. Nitekim, Erkmen hem Halkalı Yüksek Ziraat Okulu mezunudur hem de aynı kurumda öğretmenlik ve yöneticilik yapmıştır. Öncelikle bir tohum ıslah istasyonu olarak kurulmuş olan Yeşilköy'ün hem bir enstitüye dönüştürülmesinde hem de yurtdışındaki zirai araştırma enstitüleri ve üniversitelerle bağlantılarında en büyük destek 1951-1955 arası Tarım Bakanlığı görevinde bulunan Kahramanmaraş Milletvekili Nedim Ökmen'den gelmiştir.



Yeşilköy Zirai Araştırma Enstitüsü

Yarım asırlık tarihi boyunca Yeşilköy Zirai Araştırma Enstitüsü'nde görev yapan kişiler ise Müdür Yardımcısı Rahmi Yıldızoğlu, Çankırlı Cevdet, Reşat Atakan, Sabri Ömer, Selahattin Tezcan, Seyfi Süden, Fuat Kurşuncu, Kemal Sezen, Saffet Osman Arat, Çiftlik Amiri Muzaffer Sayman, Kimyager Ali Kürçay, Ali Çeker, , Ekmekçilik Laboratuvar Şefi Şükrü Aker, Asistan Necmettin Yücer, Ayniyat Müdürü Hayri Öge, Üretme Çiftliği saymanı ve Mutemet Kemal Gökmar, enstitü fotoğrafçısı Zeki Vuralkal, Trakya Deneme Tarlası Şefi Hulusi Ekermen, Ordu Deneme Tarlası Şefi Ziya Ekinci, çiftlik kahyası Yaşar Başak, baş makinist İsmail Demirel, makinist İsmail Yüksel marangoz Mustafa Palabıyık'tır. Ayrıca, 1928-1935 yılları arasında Şeyda Kerestecioğlu, Vahdi, Neşet Ömer, Selahattin Tezcan, Sabri, Cevdet, Hakkı ve Zeki Akkoyunlu görev yapmıştır. Ayrıca bir dönem enstitüye hizmet veren yabancı uzmanlar da bulunmuştur. Bu kişiler: Sebzeçilik Uzmanı Alman asıllı Dr. Th. Bercher ve Çin asıllı Çeltik Uzmanı Mao'dur.

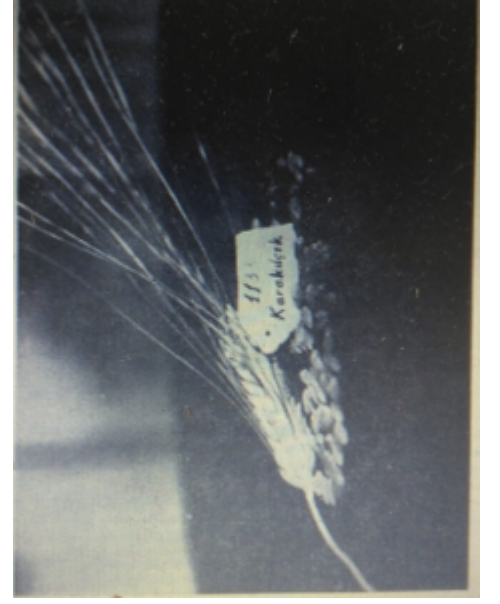
Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonunun kuruluş ve gelişiminde rol oynayan devlet adamları ve uzmanların yanı sıra istasyonun kuruluşuna giden süreç ilk olarak Temmuz 1926'da T.C Ziraat Vekili Mehmet Sabri Toprak'ın ve Halkalı Ziraat Mektebi Meyvecilik Profesörü Hamdi Dikmen'in Berlin Yüksek Ziraat Enstitüsü ziyaretlerinde enstitü müdürü ve Genetik uzmanı Prof. Dr. Erwin Bauer ile görüşmeleri sonucunda başlamıştır. Bauer'in önerisi ile Berlin Yüksek Ziraat Enstitüsü asistanlarından Mirza Gökgöl Türkiye'ye davet edilmiştir. Bunun üzerine Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu, Mirza Gökgöl tarafından 11 Ağustos 1926 tarihinde Halkalı Ziraat Mektebi'ne bağlı bir birim olarak kurulmuştur. Bir diğer ifade ile bu kurum ilk olarak, 1892 yılında kurulan Halkalı Ziraat Mektebi'ni geliştirerek 1926 yılında okulun yanında Tohum Islah ve Deneme İstasyonunu olarak kurulmuştur. Bu açıdan kurumun Osmanlı'dan Cumhuriyet'e intikal eden bir müessese olduğu görülmektedir. Mirza Gökgöl'ün göreve başlamasından 10 yıl evvel, 1916 yılında başlatılan ıslah çalışmaları kapsamında Alman Bilim adamı Kosslan Halkalı Ziraat Okuluna gelmiş ve bir buçuk yıl kalmıştır. Ancak, savaş birçok ülkenin tarım ve endüstri sistemlerinde değişikliğe yol açtığından savaş

koşullarında ıslah çalışmaları sürdürülebilir olamamıştır. Nitekim, tohum çeşit ıslahı çalışmaları istikrarlı bir program çerçevesinde 1926 yılında başlatılabilmektedir. 1927 ve 1928'de İstanbul'un Halkalı Sementi'nden Ankara'ya taşınan kurum 1931 yılında Balkan Savaşları döneminde şimendifer müfrezesi olarak kullanılan Yeşilköy'deki tren istasyonunun 9 km yakınına yerleşerek Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu adını almıştır. Kurulduğunda 400 dekar bir alana sahip olan kurum, 1939 yılında 1500 dekar araziye ulaşmıştır. Diğer tohum ıslah istasyonlarında olduğu gibi Yeşilköy'ün demiryollarına yakınlığı hem tohumların nakliyesini hızlandırmış hem de çalışanların ulaşımını kolaylaştırmıştır. Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonunun bugünkü binasının birinci katı 1935 yılında; ikinci katı ise Ziraat Vekaletinin yardımı ve Ayamama Çiftliğinden elde edilen gelire 1955 yılında tamamlanmıştır. Binada laboratuvar, teçhizatlar, kimyahane ve genetik şubesi kurulmuştur. Ayrıca istasyonun bulunduğu arazinin ekilebilir alanlara dönüştürülebilmesi için yılanların, otların ve çalıkların temizlenmesinde işçi ve memurların üç yıl süren büyük emekleri olmuştur.

Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu başta olmak üzere, bu tarz zirai istasyonların kuruluş amacı iklim koşullarına uygun ürün çeşitleri geliştirmek, tohumlukları çiftçilere yaymak, köylünün zirai bilgisini ve iktisadi refahını arttırmak, uluslararası piyasalarda talep edilen ürünlerin ekimini teşvik etmek, Türkiye'de o güne dek ekilmemiş ürünlerin üretimini sağlamak ve gıda ithalatını azaltmaktır. Gerek yurtdışındaki zirai çalışmaları takip etmesi gerekse yurtdışından yabancı uzmanların kurumda istihdam edilmesi yoluyla Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu genç cumhuriyetin tarım alanındaki gelişimine katkıda bulunmuştur. Bu durum "İlim tecrübe değil tetkiktir" diyen Atatürk'ün düşün dünyasındaki Türkiye'yi çağdaş uygarlıklar düzeyine ulaştırma hedefinin de örneklerinden biridir.

Yeşilköy'ün yanı sıra 1930'lu yıllarda Eskişehir, İstanbul Yeşilköy, Adapazarı ve Ankara'daki tohum ıslah istasyonları, ıslah yöntemleri, tohum üretimi ve temizlenmiş tohumlukların çiftçilere dağıtımını gibi konularda birbirleriyle daima istişare halinde olmuşlardır. Bu istasyonların yanı sıra Nazilli, Antalya, Erzurum, Kayseri ve Samsun'da da tohum ıslah istasyonları bulunmaktadır. Cumhuriyet'i kuran kadrolar toprak savaşını bir kurtuluş savaşı olarak gördüğünden yüz yıldır ihmal edilen topraktaki iptidai çalışmalar milli egemenliğin israfı olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda 5 Ocak 1931 tarihinde düzenlenen Milli Tasarruf Cemiyeti'nin katkılarıyla düzenlenen Birinci Ziraat Kongresinin hedeflerinden biri de zirai tekniğin köylere yerleşmesini sağlamaktır.

1929 Dünya İktisadi Buhranı sonrasında 1930'lu yıllarda buğdayın Türk ziraatındaki kritik mevki dolayısıyla Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu ilk olarak buğday, arpa ve yulaf çeşit ıslahı çalışmalarında bulunmuştur. Yeşilköy Tohum Islah İstasyonunun tohum çeşit ıslahı faaliyetleri kapsamında ilk buğday numuneleri İstanbul'un civar köylerinden ve Edirne Zahire Borsası'ndan getirilmiştir. Nitekim Edirne'den gelen buğdaylarda üçte bir oranında taş, toprak, yabancı ot tohumları, kaplıca, arpa ve yulaf gibi diğer tahıl tohumları bulunmaktadır. Kurumda ilk olarak Kara Kılıçık adlı sert buğday çeşidi ile 100 numaralı ve 4 sıralı Zafer Arpası çeşidinin üretimine başlanmıştır. İkinci olarak, Cumhuriyet'in kuruluşunun ardından artan ülke nüfusunun un tüketimine olan talebi buğday üretimi, kalitesi ve verimliliği üzerine çalışmaları zorunlu kılmıştır. Nitekim 1936 yılında Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu ıslah ettiği çeşitlerde %40 ile %60 arasında bir verim artışı sağlamıştır. Bu yüzden, Marmara ve Batı Anadolu Bölgeleri daha yüksek randımanlı buğday yetiştiren bölgeler olmuştur. Elde edilen yeni tohumluk hububattan Trakya Umumi Müfettişlik Bölgesi'nin muhtelif köy ve kasabalarına 31 ton dağıtılmıştır. Örneğin, 1936 yılında Yeşilköy'de üretilen 1133 Nolu Buğday ile 166 Nolu Arpa tohumları Romanya ve Bulgaristan'dan göçmen çiftçilere dağıtılmıştır. Bu arpalar hem %30 daha verimlidir hem de bira yapımı için daha uygundur. Hatta, 1927-1937 yılları arasında ise Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu 50,891 ton buğday, 47,880 ton arpa, 26, 800 yulaf ve 1,000 ton sudan otu tohumluğu dağıtmıştır. Böylece, Trakya'da ekilen arpaların %50'den fazlasının tohumları Yeşilköy'de üretilmiştir. Buradaki amaç ise Trakya'yı ülkemizin buğday ambarı olabilecek bir kapasiteye ulaştırmaktır.



Buğday Çeşit Islahı

Arpa, buğday ve yulaf gibi tahılların yanı sıra mısır, çeltik, mercimek, börülce, nohut, bezelye, bakla, soya fasulyesi, yer fıstığı, ayçiçeği, haşhaş, kolza, keten, kenevir, pamuk, lufa, jüt, aspir, şerbetçiotu, hintyağı, hardal, yonca, korunga, fiğ ve sudan otu gibi çok geniş bir ürün yelpazesinde tohum çeşit ıslahı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Ancak ülkemizde üretimi yapılan mahsuller üzerinde daha detaylı ve uzun yıllar ıslah çalışmaları yapılırken diğerleri üzerinde ise 1 veya 2 yıllık çalışmalar yapılmıştır. Bu yüzden üzerinde en detaylı araştırmalar yapılan mahsul buğdaydır. Buğdayın çeşit ıslahı, ziraat metotları, teknolojisi, ekmeçlik ve makarnalık kabiliyeti üzerinde durulmuştur. Buğday çalışmaları kapsamında 18, 000'ne yakın buğday tipi tespit edilmiş ve o güne kadar bilinmeyen 256 yeni buğday çeşidi dünya literatürüne kazandırılmıştır. Konuyla ilgili ayrıntılar ise 1935 yılında Mirza Gökgöl tarafından yayımlanan Türkiye Buğdayları adlı eserde ve Der Zürchter ve Zeitschrift für Pflanzenzüchtung adlı iki Alman dergisinde yayımlanmıştır. On yıl süren bu çalışmalarda buğdayın kökeni, menşei ve gen merkezi tespit edilmiştir. Rus Botanik ve Genetik Bilimci Nikolai Vavilov, buğdayın üç ana vatanının olduğunu bu coğrafyaların da Anadolu, Habeşistan Yaylası ve Hindistan'ın kuzeyi, Afganistan ve İran olduğunu belirtmiştir. N. Vavilov'un bu görüşünün aksine Mirza Gökgöl ve Rus Hububat Tasnifçisi Flaksberger ise buğdayın gen merkezinin birbirine binlerce kilometre uzaklıktaki farklı coğrafyalar değil, sadece Anadolu, Güney Kafkasya, Batı İran ve Irak'tan müteşekkil Ön Asya olduğunu belirtmişlerdir. Bu görüş yıllar sonra Vavilov tarafından da kabul edilmiştir. Hatta 1952 ve 1954 yılları arasında Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım

Örgütü'nün İran'dan topladığı 10,800 buğday örneği de Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonunda incelenmiş ve Gököl ve Flaksberger'in iddiasını daha da kuvvetlendirmiştir. Araştırma sonuçları 1961 yılında Bitki Bilimci Prof. Dr. Wilhelm Rudolf'un 70. doğum günü anısına Festschrift'te yayımlanmıştır.

Ayrıca, burada ıslah edilen buğdayların ekmeçlik kabiliyeti ve un randımanlarını test etmek amacıyla modern bir ekmeçlik laboratuvarı da kurulmuştur. 1936 yılında da kimyahane kurulmuştur. Bu birimin kuruluşuna dek 1931-1936 arası dönemde bir eczacı ve İstanbul Üniversitesi ile çalışmalar yürütülmüştür. Nitekim 1933 yılında Hitlerin Almanya'da iktidara gelişinden sonra İstanbul Üniversitesi'ne gelen Alman bilim insanları ile de iş birliği yapılmış ve kimya analizleri için bir asistan İstanbul Üniversitesi'ne gönderilmiştir. Örneğin, 1963 yılında kimya laboratuvarında 224 çeşit buğday, 87 çeşit arpa, 95 çeşit mısır, 88 çeşit çeltik, 36 çeşit yer fıstığı 3 çeşit haşhaş, 20 çeşit ayçiçeği, 20 çeşit şerbetçiotu 2 çeşit domates ve 1 çeşit bakla ıslahı yapılmıştır. Ancak Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu'nda buğday çeşit ıslahı çok önemli bir yer tutmuştur. Buğday çeşitlerinden birine de Mustafa Kemal Atatürk'ün soyadı verilmiş ve "Atatürk Buğdayı" olarak tescillenmiştir. Buna karşın 1970'lere kadar buğday verimliliği, tasnifi ve bitki hastalıklarıyla mücadelede önemli bir birim olan Sitoloji kurulamamıştır.

Buğday, arpa ve yulafın yanı sıra mısır ve çeltik Cumhuriyetin ilk yıllarında Marmara ve Karadeniz Bölgeleri için önde gelen tahıllardandır. Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu'nun mısır ile ilgili araştırmalar yapma ihtiyacı Ordu'daki deneme tarlasındaki neticelerden sonra olmuştur. Karadeniz Bölgesi için mısır gerek iklim koşulları gerekse ekmeç yapımında kullanıldığından temel besin maddesi olarak buğdayın yerini tutmaktadır. Mısır konusunda uzmanlaşması için bir uzman da Amerika Birleşik Devletleri'ne gönderilmiştir. Çeltik konusunda ise bu ürünün ziraatı o dönemlerde Meriç ve Ergene Vadilerinde yapılmaktadır. Ancak, erken çeltik çeşitlerinin yaygın olmaması, gübre kullanımındaki bilinçsizlik ve teknik açıdan hasat zorlukları mevcuttur. Bir yandan Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonundan bir asistan altı aylığına İtalya'da bulunan Vercelli Çeltik Araştırma Enstitüsüne gönderilirken diğer yandan da Birleşmiş Milletler Gıda Tarım Örgütü'nden bir çeltik uzmanı Yeşilköy'e davet edilmiştir. Bu kapsamda dünyanın değişik bölgelerinden kontenjan harici olarak getirilen 507 farklı çeltik çeşidi Yeşilköy'de incelenmiş ve İpsala'daki çeltik sahalarında üretilmiştir. 1950'lerde ve 1960'larda bu çeşitlerden en çok bilinenler ise Baldo, Sezya, Maratelli ve Bersani'dir. Çeltik ziraatının gelişmesi için Antalya Sıcak İklim Nebatları Islah İstasyonu, Tarsus Toprak Su Araştırma Enstitüsü ve Menemen Toprak Su Araştırma Enstitüsü ile de koordinasyon yapılmıştır.

Tahıl çeşit ıslarından sonra en önemli çalışmalar bitkisel yağ ihtiyacının karşılanması noktasında ayçiçeği üzerine yapılmıştır. Bu bağlamda da ayçiçeğinin hem yağlık hem de çerezlik çeşitleri üzerine incelemelerde bulunulmuştur. Ayçiçeğinin tarımsal üretiminin deneme süreci de Trakya ve Orta Karadeniz'de olmuştur. Ayçiçeği ekim alanlarını sınırlayan en önemli faktörlerden biri de Orobanş olduğundan bu bitki hastalığına karşı Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu yeni çeşit ıslahlarını ve ilaçları geliştirmiştir. Yeşilköy'de üzerine araştırmalar yapılan yağ bitkilerinden bir diğeri de yer fıstığıdır. 1930'lu yıllarda Osmaniye, Anamur (İçel) ve Gazipaşa (Antalya) civarında iri taneli çerezlik çeşitler ekilmiştir. Buna karşın tropik ve sub-tropik bölgelerde ufak taneli yağlık yer fıstığına rağbet olsa da Türk çiftçisi bu çeşidi ekmemekteydi. Yağlık ve çerezlik olarak tüketilmesinin yanında yer fıstığı konserve yapımında ve eczacılıkta da kullanılmaktadır. Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu hem Türkiye'de ekilmekte olan çerezlik yerli çeşitlerden seleksiyon yoluyla daha verimli çeşitler yetiştirmiş hem de dünyanın farklı bölgelerinden topladığı 145 adet yer fıstığı çeşitleriyle yurdun 14 farklı bölgesinde karşılaştırmalı denemeler yapmıştır. Bu çalışmalar Almanya'da yayımlanan Handbuch für Pflanzenernährung und Düngung adlı eserin üçüncü cildinde yer almıştır.

Hem yağ bitkileri hem de endüstri bitkileri kategorisinde değerlendirilebilecek haşhaş ile ilgili araştırmaların yapıldığı da görülmektedir. 1933 sonrası genel olarak Trakya'da haşhaş tarımı olmasa da Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu haşhaşın tohum verimliliği, rengi ve yağ nispeti üzerine çalışmalarda bulunmuştur. Haşhaşın öz suyu olan afyon konusunda ise morfin, kodein ve papaverin gibi alkaloidler üzerine çalışmalar yapılmıştır. Örneğin yapılan çalışmalar neticesinde %8 ile %9 oranında olan afyon miktarı %14 ile %15'e çıkarılmıştır. Ayrıca, yüksek afyon ve morfin verimi olan haşhaş tohumlarını köylülere dağıtmışlardır. Daha kaliteli afyon üretimi ihracatı ve döviz kazancını da arttırmıştır. Uyuşturucu maddeler İnhisarı adına Afyonkarahisar, Malatya ve Merzifon'da deneme tarlaları kurulmuştur. Ancak, afyon ıslahında Uyuşturucu Maddeler İnhisarı kurumunda yaşanan müdür değişiklikleri sonrası Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu ile yaşanan bürokratik sıkıntılar afyon ıslah projesinin yarım kalmasına neden olmuştur.

Haşhaşın yanı sıra üzerinde çalışmalar yapılan mahsullerden bir diğeri de Hint yağıdır. Donmayan, kurumayan ve ispirtoda kolayca eriyebilen Hint yağı yapışkan bir özelliğe sahiptir. Gerek kumaşların boyanmasında gerekse Muson Asya'sında olduğu gibi aydınlatmada kullanılmaktadır. Bunların yanı sıra İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Hint yağı, yüksek devirli makineler veya uçak makineleri için de en dayanıklı yağdır. Nitekim, 1939-1945 arası savaş döneminde savaş tedbiri alan Türk Ordusu, Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu'na yıllık 80-100 ton arası Hint yağı ihtiyaçlarının olduğunu bildirmiştir. Ancak savaş döneminde madeni yağların da hazırlanmaya başladığını ve bunların zamanla Hint yağının yerini aldıkları görülmektedir. Yeşilköy'de *Ricinus Communis*, *R. Zanzibaricus* ve *R. Sanguineus* çeşitleri üzerine çalışmalar yapılmıştır. Hint Yağı Broşürü adıyla da 42 sayfalık bir broşür yayınlanmıştır.

Tahıllar ve Yağ bitkileri doğrudan bitkisel üretimi ilgilendirmektedir. Ayrıca, Halkalı Ziraat Okulu'nda tohum çeşit ıslahı çalışmalarına başlanıldığı 1928 yılından beri ülke hayvancılığının gelişimi için yem bitkilerinin çeşit ıslahları üzerine çalışmalar yapılmıştır. Bu konuda hem farklı illerden değişik yem bitkileri tohumları getirilmiş hem de uzmanlar kendi teknik gezilerinde buldukları yeni çeşitleri enstitüye getirip incelemişlerdir. Ayrıca, Yeşilköy'e gönderilen buğday tohumları içinde bulunan yonca, tırfil, fiğ, korunga ve bezelye gibi yem bitkilerine ait tohumlar hemen incelenmek üzere ayrılmıştır. Trakya'nın iktisadi kalkınmasında önemli bir işleve sahip olan Trakya Umumi Müfettişliği ve Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu'nun nezaretinde Müfettişlik Bölgesindeki illerin ziraat müdürlerinin de katılımıyla toplantılar düzenlenmiştir. Bu toplantıda Trakya hayvancılığının gelişimi için keten, yonca, pancar ve sudan otu ekiminin teşvik edilmesi ve zirai kursların açılması gerektiği kararı alınmıştır. Yem Bitkileri deneme tarlasının gelişiminde iki büyük talihsizlik ise Atatürk Havalimanı uçuş pistlerinin bu tarlaları içine alarak genişletmesi ve telef olan yoncaların yerine İkinci Dünya Savaşı yüzünden yurtdışından yeni tohumların alınamamış olmasıdır.

Yeşilköy'de üzerine çalışma yapılan bir diğer ürün gurubu da lif bitkileridir. Bu sahada ise keten, kenevir, jüt, pamuk ve lufa üzerine bu bitkilerin adaptasyonu ve ziraat metotları üzerine denemeler yapılmıştır. Nitekim dünyada en iyi lif keteni yetiştiren Belçika, Hollanda, Danimarka ve Estonya'dan lif keteni tohumu getirilmiş ve bunlar yerli keten tohumlarımızla karşılaştırmalı olarak denemiştir. Ancak, Anadolu'nun ikliminin yağ keteni yetiştirmeye daha uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yeşilköy'ün bulunduğu Trakya coğrafyasında ise keten ya da kenevir bitkilerinin buğday, şekerpancarı veya ayçiçeği ile rekabet etme şansı oldukça düşük kalmıştır. Benzer şekilde rami bitkisi de Rize, Samsun, Antalya ve Adana gibi Akdeniz ve Karadeniz sahil şeridinde denemiş ve en iyi neticeyi Rize'de vermiştir. Ancak, Rize'deki çay ziraatıyla rekabet edememiştir.

Son olarak kurumda üzerine çalışmalar yapılan ürün guruplarından biri de baklagillerdir. İnsan beslenmesinde et ve tahıllardan sonra önemli bir paya sahip olan baklagiller alanında çalışan uzmanlar Ali Sati Ekinci ve Mirza Gökgöl'dür. Emekliliğinin ardından Gökgöl, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesinde Yemeklik Baklagiller üzerine dersler vermiştir. Ayrıca *Yemeklik Baklagillerden Fasulye, Mercimek, Nohut, Bezelye ve Baklanın Ziraatı ve Islahı* adlı eser basım için önce Ege Üniversitesi'ne gönderilmiş ancak 3 yıldır basılmayınca Tarım Bakanlığı Tarımsal Araştırma Genel Müdürlüğü'ne gönderilmiştir. Son olarak da sebzeçilik alanındaki çalışmalar ise 1934 yılında Ayamama Çiftliğinin Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu'na devredilmesi ile başlamıştır. Bu çiftlik, Yeşilköy için bir tür üretme çiftliği olmuştur.

Alembertos adı verilen sahadaki çeşmenin altında bulunan yamaçlarda Çoban Çeşme'nin suları ile ilk olarak hıyar ve fasulye yetiştirilmiştir. Daha sonra da Ayamama Deresine bir bent yapılarak patlıcan, havuç ve kabak yetiştirilmiştir. Yazışmalar sonucunda sebzeçilik alanında Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nden Alman sebze uzmanı Dr. Th. Becher Yeşilköy'e gönderilmiştir. Becher, Avrupa'dan pek çok sebze tohumu getirerek bunları yerli tohumlarla mukayese etmiştir.



Mirza GÖKGÖL

Neticede Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'nin kudret ve refahını arttırmayı zirai kalkınmaya bağlamıştır. Zirai kalkınma da verimlilik, kalite, standardizasyon ve tekniğin ilerlemesi tohum çeşitlerinin ve toprağın ıslahı çalışmalarıyla mümkündür. Bu durum nitelikli üretim kadar uluslararası pazarlardaki rekabet açısından da fevkalade önem arz etmektedir. Dolayısıyla zirai modernleşme ve ulusal refah, Atatürk'ün devletçilik, milliyetçilik ve özellikle de çağdaşlık (İnkılapçılık) ilkeleri ile doğrudan bağlantılıdır. Bu bağlamda Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu'nun Almanya başta olmak üzere Avrupa ülkeleri ile kurduğu bilimsel bağlar genç Cumhuriyet'in üretim ekonomisine, barışa ve dış dünyaya dönük aydınlanmacı taraflarını göstermektedir. Bu bağlamda, Türkiye tarımındaki ıslah işlerinde en önemli müesseselerin başında Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu gelmiştir. 1950'lerden itibaren Yeşilköy Zirai Araştırma Enstitüsü olarak anılan bu nadide Cumhuriyet kurumu 12 Eylül 1980 Askeri Darbesinden sonra lojman ihtiyacı gerekçe gösterilerek 1981'de yeniden Halkalı'ya taşınmış ve 1986 yılında kapatılarak projeleri ve kadroları Eskişehir ve Adapazarı'ndaki enstitülerle Edirne'de bulunan Trakya Tarımsal Araştırma Enstitüsü'ne nakledilmiştir.

## Okan Ceylan

### KAYNAKÇA

#### 1. Arşiv Belgeleri

#### T.C Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

30.18.1.2/30.51.1 (10.07.1932).

30.18.1.2/45.31.10 (13.05.1934).

30.18.1.2/52.12.4 (24.02.1935).

30.18.1.2/69.81.15 (15.10.1936).

## 2. Resmî Belgeler

### **Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Zabıt Ceridesi,**

C.27, D.2, 10. Birleşim, 2 Aralık 1925.

C.15, d.4, 55. Birleşim 21.05.1933.

C.13, D.10, 94. Birleşim 20.08.1956.

**TBMM Albümü 1920-2010, C.I, 1920-1950**, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, Ankara, 2020.

**TBMM Albümü 1920-2010, C.II, 1950-1980**, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, Ankara, 2020.

## 3. Kitap ve Makaleler

ALTAN, Suna, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Haşhaş: Sosyo-Ekonomik ve Dış Politik Boyutlarıyla (1909-1950)**, Son Çağ Yayınları, Ankara, 2020.

ATAY, Fahri, "Türkiye Bitki Islahının Öncüllerinden Emcet Yektay", **Türkiye Tohumcular Birliği Dergisi**, C 5, S 20, 2016, s. 4-7.

ATAY, Arif Turan. "Türk Tohum Islahının Tarihçesi", **Tarım ve Mühendislik Dergisi**, S. 78-79, 2006.

BAYSAL, Kubilay, **Türkiye Ekonomisi**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1984.

CEYLAN, Okan, **A Social History of Rice in Turkey**, Doktora Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Atatürk Enstitüsü, 2020.

ÇAKIR, Sabri, "Tohumdan Toprağa, Topraktan Tavuğa, Geçit Kuşağı Tarımsal Araştırma Enstitüsü", **Eskişehir Ticaret Odası**, Ekim 2018, s. 54-57.

ÇEKEL, Ziya, "Dünyada ve Türkiye'de Buğday", **İstanbul Ticaret Odası Mecmuası**, İstanbul, 1960, s. 1-42.

European Association for Research on Plant Breeding (EUCARPIA) <https://www.eucarpia.eu/rudorf> (Erişim Tarihi: 24.09.2021).

GÖKGÖL, Mirza & TAŞAN, Recai, **Yeşilköy Zirai Araştırma Enstitüsü (Marmara-Trakya Bölge Zirai Araştırma Enstitüsü)'nün 50. Yılı**, Yeşilköy Zirai Araştırma Enstitüsü, İstanbul, 1978.

GÖKGÖL, Mirza, **Türkiye Buğdayları**, C I, T.C Ziraat Vekaleti Yayınları, İstanbul, 1935.

GÖZCÜ, Alev, "Atatürk Döneminde Türkiye'de Tarımın Gelişmesinde Alman Etkisi", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C. 18, S. 36, 2018, s. 107-137.

GÜMÜŞÇÜ, Ahmet & GÜMÜŞÇÜ, Osman, "Türkiye'de Haşhaş ve Haşhaş Tarımının Coğrafi Dağılışı", **Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, S 6, Ankara 1993, s. 123-148.

İLKİN, Selim, "Mehmet Cavit Bey", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C 7, 1993, s.175-176.

İNÇİ, İbrahim, "Atatürk'ün Direktif ve Tavsiyeleri Işığında Türk Tarımındaki Gelişmeler", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. 26, S. 77, 2010, s. 345-384.

KARAGÖZ, Alptekin, "Dr. Mirza Gökgöl: Türk Tarımına Silinmez Bir İmza Atmıştır", **Türkiye Tohumcular Birliği Dergisi**, C 1, S 4, 2012, s. 6-8.

KARAGÖZ, Alptekin, "Mirza Gökgöl: Plant Scientist, Seed Collector, Agronomist, Breeder and Archaeo-Botanist", **Ekin Journal of Crop Breeding and Genetics**, C 6, S 1, 2020, s. 1-10.

KAŞTAN, Yüksel, "Atatürk Dönemi Tarım Alanında Devletçilik Uygulamaları ve Antalya", **Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi**, C 7, S 14, 2020, s. 175-194.

KÜÇÜK, Serhat, "Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinin Zirai Politikalarında Sovyet Etkisi: Mehmet Sabri Toprak Dönemi", **100.Yılında Sovyet İhtilali ve Türk Dünyası**, H.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yay., Ed. Yunus Koç, Mikail Cengiz, 2018, s. 875-884.

**Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış**, Birinci Köy ve Ziraat Kongresi Yayını, Devlet Basımevi, İstanbul, 1938.

YEKTAY, Emcet, "Tohum Islahının Vazifeleri", **I. Ziraat Kongresi İhtisas Raporları**, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Ankara, 1931.

**Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu 1926/7-1936/7**, Kenan Basımevi ve Klişe Fabrikası, İstanbul, 1937.

**Yeşilköy Zirai Araştırma Enstitüsü 1963 Yılı Çalışmalar**, T.C Tarım Bakanlığı Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü, İstanbul, 1963.

YILDIRIM, Seyfi, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Bürokrat ve Siyasetçi: Mehmet Sabri Toprak (1878-1939), **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C XXIV, S 71, 2008, s. 513-542.

YILDIZOĞLU, Rahmi, **Soya**, Devlet Basımevi, İstanbul, 1936.

#### 4. Yerel ve Ulusal Basın

"Ankara'da Bir Toplantı", **Akşam**, 20 Temmuz 1934.

BATUR, Fuat, "Yazlıkların Ekimi", **Son Posta**, 14 Mart 1945.

"Edirne Deneme İstasyonunun Verimli Çalışmaları", **Vatandaş**, 18 Temmuz 1963.

GÖKGÖL, Mirza, "Türkiye'de Tohum Islahı", **Tarım-Ziraat Gazetesi**, S.10, 1 Mayıs 1939.

GÖKGÖL, Mirza, "Islahatçılığın Önemi", **Türkiye Ziraat Gazetesi**, 4 Haziran 1939.

GÖKGÖL, Mirza, "Yeşilköy Tohum Islah İstasyonu Nasıl Kuruldu", **Türkiye Ziraat Gazetesi**, S. 12, 19 Haziran 1939.

GÖKGÖL, Mirza, "Yeşilköy Islah İstasyonumuzun 10 Yıllık Buğday Islah İşlerinin Özü", **Türkiye Ziraat Gazetesi**, S 13, 1939, s. 216-217.

IRMAK, Kemal, "Büyük Ziraat İnkılabı", **Tarım-Ziraat Gazetesi**, S 7, 1 Şubat 1938.

"Islah İstasyonlarının Son Yılı", **Ulus**, 29 İkteşrin 1936.



“Köylünün Büyük Derdi Tohum Meselesi Hallediliyor”, **Ulus**, 13 Mart 1937.

1931. A. “Ankara Tohum Islah İstasyonu Nasıl Çalışır”, **Cumhuriyet**, 20 Ağustos 1931.

“Saltanat Devri Köylü ile Hiç Meşgul Olmamıştı”, **Akşam**, 29 Teşrinievvel 1936

“Tohum Islah İstasyonu Yeniden Genişletiliyor”, **Tan**, 26 Nisan 1936.

“Trakya’nın Zirai Kalkınması”, **Haber-Akşam Postası**, 17 Ekim 1939.

“Trakya’nın Zirai Kalkınması”, **Cumhuriyet**, 17 Ekim 1939.

“Uzunköprü’de Zirai Islahat”, **Cumhuriyet**, 30 İkteşrin 1936

“Üretme Çiftlikleri”, **Akşam**, 26 Kanunisanı 1934.

“Yeşilköy Tohum Islah İstasyonunun Kıymetli Çalışmaları”, **Tarım-Ziraat Gazetesi**, S.2, 15 Ağustos 1938.

“Zirai Faaliyet”, **Cumhuriyet**, 26 Mayıs 1941.

“Zirai Araştırma Enstitüsü Bir Şube Açtı”, **İpsala Doğuya Sesleniş**, 10 Nisan 1957.

22/07/2024 tarihinde

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/yesilkoy-tohum-islah-ve-deneme-istasyonu-yesilkoy-zirai-arastirma-enstitusu-1926-1986/?pdf=4622> adresinden erişilmiştir